

Fibich, Zdeněk (1850-1900)

Tjeckisk tonsättare och pedagog.

Zdeněk Fibich föddes i östra Böhmen. Fadern var jägmästare och modern hade wienskt ursprung. Fibich ärvde därmed ett stort intresse för natur och skog men även ett betydande intresse för tysk kultur och musik. Det senare skulle dessvärre negativt påverka hans popularitet i hemlandet; trots musikens höga kvalitet fick den aldrig den folkgunst som Dvoraks och Smetanas. Den tjeckiska nationalismen var stark i det Habsburgska kejsardömet. Kanske insåg han inte, att valet av tysk text till sina många operor – vilket var bra ur ekonomisk synpunkt – inte skulle falla i god jord bland hans tjeckiska landsmän.

Han fick sin första undervisning, även i musik, av sin mor. När han var 9 år skickades han till Wien för skolgång under två år. Först därefter studerade han på en tjeckisk-talande skola i Prag. Men redan som 15-åring for han till Leipzig för tre års studier i pianospel och komposition, en bildningsperiod som avslutades i Paris och Mannheim. Han återvände till Prag 1871 där han bodde permanent från 1874 till sin död.

Hans produktion är stor, över 600 verk med 7 operor, skådespelsmusik, 3 symfonier och flera andra orkesterverk som symfoniska dikter och melodramer. Den mest berömda av de senare är *Hippodamie*, en trilogi för tre kvällsföreställningar. På 1890-talet får en förälskelse i en pianoelev, Anežka Schulzová, stor betydelse för honom. Hon blir hans librettist för de sena operorna, och även inspirationskällan till hans 4 stora pianosamlingar *Nálady, dojmy a upomínky* (Stämningar, intryck och minnen), op. 41, 44, 47 och 57, som tillsammans omfattar 376 pianostycken. Ett av dessa korta stycken (nr 139) skulle få en enorm spridning. Det hamnade även i en tondikt *V Podvečer* op. 39 (Mot kvällen) och fick efter ett arrangemang för violin och piano av Jan Kubelik namnet *Poeme*. Det spreds som en löpeld över hela världen, och när jag växte upp var Fibichs Poem en mycket känd melodi av ett slag som i allmänhet inte brukar gouteras av den s.k. musikeliten. Fibich skrev även ett stort antal sånger.

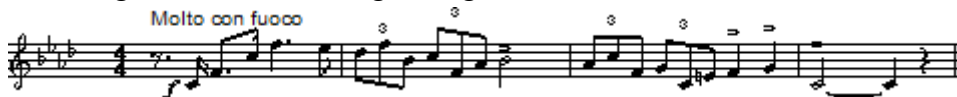
Om man ska döma efter hans lilla kammarmusikproduktion var ha en mycket skicklig tonsättare. Bland de drygt tiotal verken kan nämnas två stråkkvartetter, två pianotrior, en pianokvartett op. 11 och en kvintett för piano, violin, klarinett, horn och cello op. 42.

Pianotrio f-moll

1. *Molto con fuoco* 2. *Adagio ma non troppo* 3. *Vivacissimo*

1872

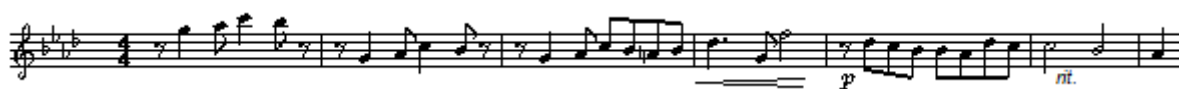
Detta är ett ungdomsverk och förmodligen hans första kammarmusikverk. Det gjorde stor lycka vid framförandet, men blev aldrig publicerat. Det utkom först 8 år efter hans död. Man måste ha höga krav på sig själv om man kan avstå från att ge ut ett verk av detta slag. Det brinner av ungdomlig iver och entusiasm.

Det lyriska sidotemat har en både melodiskt och harmonisk komplicerad inledning men hamnar efter de två första takterna i den väntade tonarten, Ass-dur.

Expositionen avslutas med ett tema som börjar med suckande fraser:

Efter ritardandot startar genomföringen med ett utbrott av 8-delstrioler, innan utvecklingen av framför allt huvudtemat tar vid. Genomföringen avslutas med tre långsamt fallande toner i pianot.

Återtagningen förlöper normalt med sidotemat i F-dur. En ganska lång coda avslutar. Den är byggd på huvudtemat och innehåller rikligt med triolarpeggion i pianot.

Mellansatsen, *Adagio ma non troppo*, är ovanligt kort, ca 3 minuter och kan sägas bestå av en melodi, som hörs tre gånger. Den börjar i cellon och fortsätter i violinen:

Satsen klingar vackert men den har svårt att fånga samma intresse som yttersatserna.

Finalen i F-dur, *Vivacissimo*, är ett sonatrondo byggt i huvudsak på två teman. Mönstret är ABA-C-ABA-coda.

Efter en inledande takt med de upprepade 8-delar i basen, som sedan ska bli ackompanjeringens figur, inleds satsen i pianot med ritornellen, A:

Dessa frejdiga toner följs av ett kort lyriskt inslag i stråkarna:

innan det första temat kommer tillbaka.

Episoden, B, går i a-moll:

Andra A går i B-dur. Den får redan i sin andra hälft inslag av genomföring, vilket får sägas vara ovanligt.

C är en lång episod i vilken både A-temat och B-temat utvecklas genomföringsmässigt. ABA-avsnitten som sedan följer har funktionen av en återtagning. B går t.ex. nu i F-dur. En lång coda, byggd på ritornellen inleds med ett nytt tema:

När ritornelltemat till slut hörs i fortissimo är det försett med en liten överraskning; första satsens punkterade huvudtemainledning hörs nu samtidigt i stråkarna:

På detta sätt knyts verket samman i Beethovens, Mendelssohns och Francks anda.

Pianokvartett e-moll op. 11

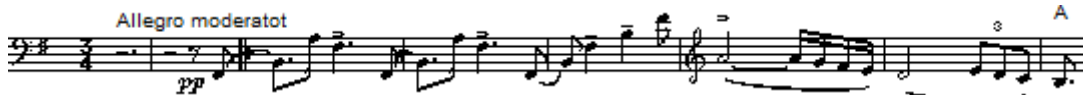
1. *Allegro moderato* 2. *Thema con variazioni: Adagio non troppo*

3. *Allegro energico*

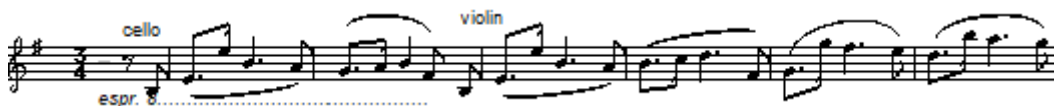
1874

En kommentator har kallat detta verk för Fibichs mästerverk.¹ Möjligen menade han bland kammarmusikverken. Det är hur som helst ett härligt verk fyllt av både energi och patos. Fibich hushållar här med det melodiska materialet. De brukar påpekas att hela kvartetten endast innehåller 5 teman. Dessa har i notexemplens högerkant markerats A, B, C, D och E.

Första satsen inleds med punkterade figurer i pianot, som blir något av ett motto:

Temat är kraftfullt och dramatiskt, men får efter hand en mjukare prägel i stråkarna:

¹ Josef Bartoš (1902-1966) i *Cobbett's Cyclopedic Survey of Chamber Music*, 1929, 2009

Sidotemat i G-dur presenteras i violinen men får snart sällskap av övriga stråkar:

Ett sluttema byggt på huvudtemat leder mot expositionens bortdöende slut.

Expositionen ska tas i repris, ett råd som ibland följs.

Genomföringen börjar med sidotemat men utvecklar sedan båda temana växelvis.

Återtagningen löper normalt med sidotemat i E-dur. Sluttemat klingar dock i e-moll liksom codan. Denna tar åter upp huvudtemat men domineras i övrigt av en triolfigur som funnits både i huvudtema (notexemplets sista takt) och i sidotema.

Mellansatsen, *Adagio non troppo*, består av tema med 8 variationer och en coda.

Det vackra temat är enkelt, men ändå ingen dussinvara:

Variation 1 är byggd kring trioler. Pianot och cellon spelar huvudrollen. Var. 2 är en utsökt liten pärla. I ett samspel mellan piano och stråkarna uppmärksammas den tredje taktens förslag. Var. 3 skapar en mystisk stämning, med sin förenkling av temat och sina ovanliga turer. I var. 4 spelar stråkarna temat till pianots mycket rörliga utsirningar. Var. 5 går i moll. Var. 6 går också i moll, men i rörligt 6/8-tempo, *Allegretto giocoso*. Stråkarna spelar där pizzicato. I var. 7, som behåller både tonart och taktart svarar stråkarna för en variant av temat till pianots glittrande 16-delstrioler. I var. 8 är A-dur tillbaka, takten är 3/8 och Fibichs uppfinningsförmåga firar lagrar med ett elegant upplagt samspel mellan pianot och stråkarna. Codan är lång och presenterar först temat i en sofistikerad harmonisk dräkt, innan enkelheten tar över och avslutar satsen.

Finalen, *Allegro energico*, har rondokaraktär. De två temana D och E växlar i mönstret D-E-D-E-D-E-CAB-Coda. Som synes hörs de tre temana från övriga satser alltså kortfattat i slutet. Satsens första tema presenteras i pianot:

Episodens tema hörs först i violinen:

De två temana växlar tonart enligt följande:

D E D E D E

e-moll G-dur e-moll H-dur E-dur E-dur.

Tempot i sista E avslutas i ritardando, och övergår sedan i ett *Andante* i 2-takt. Det är i detta avsnitt som temana från föregående satser återkommer. Det sker i ordningen C, A och B. De fyra stämmorna kommer efter hand in, en och en, med början i piano och cello, sedan violan och sist violinen. Alla spelande en egen takt av C-temat som upprepas.

Notexemplet nedan visar slutet av ett flera takters crescendo i *Andantet* just när pianot (nedersta stämman) spelar en av C-temats typiska fraser. I pianot hörs sedan även tema A:s punkteringar och sedan spelar violan tema B. I andanteavsnittet hörs sedan även satsens eget huvudtema, D. Allt detta är svårt att uppfatta vid avlyssning, om man inte har ett i partitur till hands:

The image shows a musical score for piano quintet, consisting of five staves. The bottom staff (piano) has a 'cresc.' marking and a 'C' label. The top staff (violin) has a 'tremolo' marking. The score includes dynamic markings like 'pp', 'ff', and 'pp subito', and articulation like 'trill' and 'trill'.

Vi ser här hur Fibich komponerar cykliskt redan fyra år före Cesar Francks pianokvintett.

Den avslutande codan, *Presto*, är byggd på satsens eget huvudtema, D.